

УДК 37 : 33 : 93/94

Голубка М. М.¹

ЦІННІСТЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КООПЕРАТИВНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.) ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦЯ

Стаття присвячена впливу фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) на свідомість українця. Саме освіта є великою цінністю, що сприяє зростанню у свідомості українця духовної зрілості, високої моральності, сприяє реалізації морально-етичних цінностей, виховує так званого особистісного українця, який готовий брати участь у національному житті України й відповідати за долю свого народу.

При цьому варто наголосити, що фінансово-економічна освіта мала б дати поштовх розвитку особистостей, які готові змінювати державу, розуміючи суть фінансових потоків і економічних явищ, і у сукупності з кооперативною освітою вишів могла б виховати сильних і мудрих лідерів.

Ключові слова: західноукраїнські землі, свобода, свідомість, гідність, кооперативно-освітні рухи, фінансово-економічні напрями.

¹ Рецензент – д. е. н. професор Іляш О. І.

ВСТУП

Вивчення впливу фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття є важливим об'єктом досліджень. Цей період розкриває особливості розвитку освітніх процесів і їхній вплив на свідомість українця.

Для будь-якого суспільства рівень фінансово-економічної та кооперативної освіти є ознакою його інтелектуальності й можливостей подальшого розвитку. Фахівці економічного профілю, як правило, є провідними владними діячами, активними агентами впливу на фінансово-економічну ситуацію в країні. Тому цілісний розвиток національної освітньої системи має орієнтуватись на історичні особливості формування її економічної складової, поглиблюючи позитивні сторони.

Актуальність обраної теми дослідження підтверджує необхідність наукових обґрунтувань і пріоритетів розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти в Україні.

Тематика розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти, її цінність і вплив на свідомість українця є малопоширеною серед українських дослідників економічного профілю й частіше потрапляє у фокус науковців-педагогів.

Загальні теоретико-методологічні засади розвитку економічної освіти поглиблюють такі українські вчені, як В. Андрущенко, Б. Гершунський, Л. Заглинська, М. Згуровський, В. Ільїн, В. Кремень, В. Луговий, О. Лукомська, Н. Ничкало, Г. Товканець та ін. Ретроспективні особливості розвитку економічної аспекти розглянуто в працях таких науковців, як О. Вербова, В. Вісин, З. Гіптерс, С. Голубка, С. Злупко, І. Зуляк, К. Кондратюк, І. Потапюк, Л. Потапюк та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є цінність фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX століття) та її вплив на свідомість українця.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Національна свідомість, ідентичність, особливо «тогочасного» українця, який відчував, переживав утиски своєї самотності, «національної індивідуальності», українця, що був випробуваний війнами, голодом і окупантом, характеризується, безперечно, своїм непереборним бажанням до змін, спокою й стабільності. Проте, на наше глибоке переконання, існує тісний зв'язок фінансово-економічної, кооперативної освіти й свідомості «тогочасного» українця Західного регіону.

Справа в тому, що саме освіта є великою цінністю, яка сприяє зростанню у свідомості українця духовної зрілості, високої моральності, реалізації морально-етичних цінностей, виховує так званого особистісного українця, котрий уже готовий брати участь у національному житті України і відповідати за долю свого народу. З іншого боку, освіта є також і носієм аксіологічних домінант [18, с. 279] (свободи, свідомості, любові, гідності).

При цьому варто наголосити, що фінансово-економічна освіта мала б дати поштовх розвитку особистостей, які готові змінювати державу, розуміючи суть фінансових потоків і економічних явищ, і у сукупності з кооперативною освітою вишів могла б виховати сильних і мудрих лідерів.

Але попри наші глибокі переконання, активність у напрямку дослідження стану кооперативної освіти на західноукраїнських землях є дуже низькою і вважається нижчою при порівнянні з іншими провінціями Австро-Угорської імперії, про що свідчать офіційні статистичні дані за період 1900–1911 років, а саме:

- на Закарпатті – більше 70 % неписьменних (а в окремих гірських регіонах цей показник досягав жахливого значення – близько 90 %);

- у Східній Галичині 5 з 61 гімназії забезпечували викладання українською мовою;

- на Буковині в 1 з 13 гімназій викладання відбувалося рідною українською мовою.

Стан освіти у вишах також невтішний: по-перше, у Західній Україні у кінці XIX століття діяло лише чотири виші (Львівський і Чернівецький університети, Львівський політехнічний інститут та Академія ветеринарної медицини), і при цьому строго контролювалась як кількість українських студентів, так і цілі навчання; по-друге, викладання у Львівському університеті здійснювалося майже повністю й постійно польською мовою (частка студентів-українців серед загальної кількості слухачів становила 21 %), а у Чернівецькому – німецькою мовою (відзначимо, що тут частка студентів-українців серед загальної кількості слухачів становила 17,6 %, проте це суттєво більше від аналогічного показника політехнічного інституту (4,4%)) [2; 16, с. 4–5].

Проте, попри сумні цифрові дані, історія свідчить, що має місце незламність українського духу на тлі зростання самосвідомості українців і спільна ідея національного відродження. Ці два аспекти значною мірою й проявляються саме у розвитку кооперативного руху. Зростаючі потреби економічного розвитку та необхідність відчуття національно-соціальної захищеності в умовах загострення й розвитку конкуренції та проявів зростаючих національних утисків і були, очевидно, базовими причинами посиленої тяги українців до кооперації.

Саме тому пропонуємо зосередити подальшу увагу на характерних аспектах діяльності окремих кооперативно-освітніх рухів і фінансово-економічних напрямків.

Важко переоцінити роль такої культурно-просвітницької організації, як Товариство «Просвіта» саме у розвитку кооперативного руху. Ця організація у 1881 році змінила статутні умови своєї громадської діяльності й проголошувала вже себе як просвітньо-економічне товариство, а також доволі активно здійснювала пропагування кооперативних ідей. Перш за все, сприяючи кооперативному рухові своєю видавничою справою, Товариство «Просвіта» випускає устав для позиково-кредитних кас, а також видає «Поучення про те, як закладати громадські шпихлірі» [10, с. 13].

Результатом плідної діяльності Товариства «Просвіта» також є виникнення на західноукраїнських землях розгалуженої мережі українських економічних закладів кооперативного типу. При цьому діяльність «Просвіти» більшою мірою мала навчально-господарську спрямованість: організація курсів, ведення лекційних занять, керівництво школами й нарахування господарських стипендій. У 1911 р. Товариством «Просвіта» було організовано Львівську торговельну школу з дворічним курсом навчання. Укладачем програми навчання був професор Львівської торговельної академії Залозецький Роман [13, с. 434]. Окрім нього у закладі працювали професори О. Скрентович (з 1911 року), А. Березовський та І. Цьорух (з 1912 року). Попри успішність і плідність діяльності цієї школи, вона двічі потерпала закриття: вперше у 1914 році після захоплення Львова російськими військами, а вдруге – за умов воєнних дій у листопаді 1918 року [15, с. 39].

Окремо хочемо наголосити на плідності діяльності українського студентського товариства першої третини ХХ століття, відомого як товариство студентів-політехників «Основа» (найбільша активізація діяльності спостерігалась у 1913–1914 рр.) [9, с. 50], яке об'єднувало три напрямки: економічний, видавничу справу та викладацьку сферу. Економічна секція цього товариства охоплювала різні напрямки діяльності, зокрема діяв гурток, який проводив різноманітні «конференції» для студентів та населення як Львова, так і навколишніх сіл. Але, на жаль, фінансово-економічна й освітньо-просвітницька діяльність «Основи» тривала недовго, оскільки після 1919 р. поляки, окупувачи Львів, заборонили її діяльність.

Історичний поділ українських земель між двома державами викликав суттєві труднощі, оскільки практично втрачалася можливість обміну ідеями між університетами Сходу (Київ, Харків, Одеса) та Заходу (Чернівці). Ця подія з її сумними наслідками також зумовила особливості наукового розвитку економічної думки в західноукраїнській академічній науці.

Якщо в університетах Східної України навчання велося російською мовою й орієнтувалося на відносно відсталі, в порівнянні із Західною Європою, підручники, то у Львівському та Чернівецькому університетах мовами викладання були німецька та польська.

Львівський і Чернівецький виші стали частиною західноєвропейського інтелектуального світу, а отже, можемо припустити, що студенти могли вільно спілкуватися із студентами зарубіжних країн, мали можливість вивчати економічні праці західноєвропейських учених.

Створений у 1874 р. Чернівецький університет вважався економічно-просвітнім осередком [1, с. 67]. Серед інших дисциплін тут активно викладалася політична економія, а також була кафедра статистики, але при цьому викладання, як уже зазначалося, здійснювалося німецькою мовою.

Формально університет мав усі права, якими користувалася решта вишів, але фактично лише на третину був забезпеченим необхідними приміщеннями. Закладу бракувало багатьох важливих кафедр, матеріального оснащення.

Недосконалими були навчальні плани й програми. Внаслідок впливу ряду перелічених чинників знання в університеті студенти отримували не в повному обсязі. З 1882 до 1909 року жоден випускник вишу не отримав ступеня доктора та не написав жодної дисертації [17, с. 11–13].

З метою задоволення культурно-освітніх потреб населення Східної Галичини було відкрито Львівський університет (1817 р.). Як уже нами зазначалося, економічна наука у чотирьох університетах Західної України була представлена науковцями-економістами німецького, польського й австрійського походження. Ще від початку діяльності університету велися лекції з ряду таких економічних дисциплін, як оподаткування, статистика, комерційне право та ін.

Тут викладали відомі професори, чільне місце серед яких посідають Юліан Дунаєвський, Ян Коппель [12, с. 68], Леон Білінський і Станіслав Гломбінський [19] та інші.

Про відносне покращення у сфері освіти можемо говорити лише з початку ХХ ст. в умовах розгортання революційно-визвольного руху [14, с. 181]. У цей час наука на Україні здебільшого розвивалася за рахунок тенденцій економічного і політичного піднесення. Як свідчать дослідження, до початку Першої світової війни українці не мали власного університету, проте здобули 8 кафедр, де працювали українці [14, с. 190]. Важливим фактом було виключати з навчання більш активних студентів як Львівського, так і Чернівецького університетів через підозру в прореволюційності їхніх настроїв. З цієї причини студенти змушені були продовжувати/завершувати навчання за кордоном (Відень, Прага, Краків тощо).

Проте такі дії окупантів були, з одного боку, свідомим рішенням з метою спровокувати відплив еліти, інтелігенції за кордон (оскільки багато хто вже і не повертався на Україну), а з іншого – метою було не допускати дітей до навчання, щоб вони не мали можливості здобувати вищу освіту у разі навчання у сільській школі тощо. З метою покращення своєї опори на західноукраїнських землях загарбники обмежували доступ українців у вищі навчальні заклади.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у результаті проведеного дослідження можемо дійти висновку, що суттєве значення має вплив фінансово-економічної та освітньо-просвітницької діяльності осередків кооперативного руху попри утиски окупанта й свідоме обмеження економічного росту корінного українського населення, а відповідно й обмеження свідомості українців. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в оцінці якості й ефективності зарубіжної освіти на західноукраїнських землях, а також у дослідженні економічних думок видатних зарубіжних економістів (друга половина XIX – початок XX століття).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Будзиновський В. Похорони «нової ери» / В. Будзиновський // Народ. – 1893. – № 1. – С. 8–9.
2. Вихрущ В. О. Дидактична думка в Україні (друга половина XIX – початок XX століття): проблеми розвитку теорії : в 2-х ч. Ч. 1 / В. О. Вихрущ ; за ред. Л. П. Вовк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. – 433 с.
3. Голубка М. Освітньо-просвітницька діяльність кооперативних централей на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX ст.) та їх значення для пропагування фінансово-економічної та кооперативної освіти [Електронний ресурс] / М. Голубка. – Режим доступу : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1499/>.
4. Голубка М. Розвиток економіки та фінансово-економічної і кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. Голубка // Фінанси, аудит та менеджмент: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 15–16 квітня 2016 року). – Львів : Львівська економічна фундація, 2016. – С. 7–9.
5. Голубка М. Науковий напрям економічної думки в західноукраїнській академічній науці (друга половина XIX – початок XX ст.) як частина освітнього західноєвропейського інтелектуального світу та її престижність у фінансово-економічній та кооперативній освіті [Електронний ресурс] / М. Голубка. – Режим доступу : <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/1992/>.
6. Голубка М. Система чинників розвитку економіки та фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. Голубка // Фінансова безпека та перспективи розвитку соціально-економічних систем : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 квітня 2016 р.) : у 2-х ч. – Ч. 1. – К. : Київський економічний науковий центр, 2016. – С. 9–13.
7. Голубка М. Історико-економічний аспект фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX ст.): особливості, напрям та розвиток / М. Голубка // Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8–9 квітня 2016 року) : у 2-х частинах. – Ч. 1. – Запоріжжя : Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2016. – С. 38–41.
8. Голубка М. Просвітня діяльність Ревізійного союзу українських кооперативів в організації

фахових фінансово-економічних та кооперативно-освітніх курсів у спрямуванні фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. Голубка // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку : матеріали XXXVIII Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 15–16 квітня 2016 р. – Т. 1. – К. : Лабораторія думки, 2016. – С. 26–29. 9. Гуменна І. Українські студентські товариства у розвитку освіти і науки у Східній Галичині першої третини XX ст. / І. Гуменна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / [за заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Вип. 2. – Ч. 1. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 51–55. 10. Квасов А. С. История экономической мысли Польши в межвоенный период (1918–1939 гг.) : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.02 / А. С. Квасов. – М., 1999. – 295 с. 11. Ключко В. П. Історія економічних вчень в Україні і українська економічна думка / В. П. Ключко, В. К. Гаркавко ; Нац. держ. ун-т харчових технологій. – К., 2002. – 83 с. 12. Ковальчук В. М. Історія економічних вчень / В. М. Ковальчук, М. І. Сарай. – Тернопіль, 1999. – 157 с. 13. Коренець Д. 20-ліття нашої торговельно-кооперативної школи / Д. Коренець // Кооперативна республіка. – 1931. – № 2. – С. 434–435. 14. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994. – 359 с. 15. Пастушенко Р. Початки споживчої кооперації на західноукраїнських землях / Р. Пастушенко // Споживча кооперація України: історичні та соціально-економічні аспекти : зб. пр. / [С. Г. Бабенко, М. А. Аріман, В. В. Апоній та ін.]. – К. : Ред. газ. «Вісті...», 1996. – 192 с. – С. 37–43. 16. Українська культура у XX – на початку XXI століть : методичні вказівки до вивчення курсу «Історія української культури» / укладачі : Г. Г. Кривчик, Ю. Е. Яворський. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. – 50 с. 17. ЦДІА [Центральний державний історичний архів], м. Львів. – Фонд 309. – Оп. 1. – Спр. 2216. – Арк. 1–18. 18. Юшкевич Ю. С. Освіта як найважливіша ланка реалізації морально-етичних цінностей: український контекст / Ю. С. Юшкевич // Гілея : збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 103 (12). – С. 277–280. 19. С. К. Uniwersytet imienia Cesarza Franciskai we Lwowie. Sklad universitetu s program wykladov. – Lwow, 1891. – 10 с.

Дата надходження до редакції – 01.04.2016 р.